
Kocsis István

A Szent Korona-tana kialakulásának rejtélyei

avagy

**Mit kell feltétlenül megismernünk,
hogy méltóképpen tanulmányozhassuk
a Szent Korona tana legidősebb kérdésköreit?**

1. A Szent Korona misztériumának és tanának jelentősége

Mindannyian, mai magyarok, a Magyarországon, a Kárpát-medence elcsatolt részeiben és a nagyvilágban élők egyaránt ma is a Szent Korona tagjai vagyunk – és ennek tudata meg kellene, hogy határozza az életünket, önbizalmat, hitet, célt adhatna a mai magyar életnek –, de a mai magyarság többsége nem is tudja már, mit jelent a Szent Korona tagjának lenni, nem tudja, mi a Szent Korona tana, és felfogni sem képes már, mit jelentett a Szent Korona misztériumában élni.

Pedig a Szent Korona megbecsültségével a magyar történelemben semmi sem vetekedhetett.

A Szent Korona tana megőrző erejévé vált a magyar alkotmánynak, a magyar államiságnak, meghatározójává a magyar közjogfejlődésnek, de jelentősége nem akkor volt a legnagyobb, amikor a magyar nemzet jólétben és biztonságban élt, hanem akkor, amikor nehéz helyzetekbe került. Történelme legnehezebb helyzetein a Szent Korona segítségével lett úrrá a magyar nemzet. Megteremtője volt a nemzeti egységnek a magyar történelem legnehezebb, legdrámaibb helyzeteiben. Felfoghatatlan ennek a jelentősége, s ma már szinte hihetetlen, hogy Valakinek köszönhetően a nemzeti egység mindig helyreállt, amikor a szétválás végzetes lehetett volna.

A Szent Korona oldotta fel mind a katolikus–protestáns ellentétet, mind a politikai meggyőződésből, pártállásból fakadó ellentéteket.

Hivatott protestáns államférfiaink éppolyan odaadó hívei a Szent Koronának, mint hivatott katolikus államférfiaink. A nagy protestáns erdélyi fejedelmek küzdelmük elsőrendű céljának tekintették, hogy a Habsburg-házi magyar király törekvéseivel szemben a Szent Koronának a történelmi magyar alkotmányban, valamint a Szentkorona-tanban kifejezett akaratát győzelemhez segítsék.

De mi a titka például a katolikus és Habsburg-párti Pázmány Péter és a protestáns és Habsburg-ellenes Bethlen Gábor közeledésének, egymásra találásának?

A magyar nemzet jövője számára találjuk meg a megoldást, ha ezt a titkot megfejtjük.

Tekintsünk Pázmány Péter és Bethlen Gábor világára. Küzdelmükre, vitá-jukra, egymásrautaltságukra. El is szomorodhatunk. Ne áltassuk magunkat. Mindkettőjük Magyarországa külön-külön erősebb, mint a mai egyetlen Ma-gyarország. Amilyen a mai egyetlen Csonka-Magyarország.

Milyen volt Bethlen Gábor országa? Erős – hadserege és a hit által.

A Pázmány Péteré, a királyi Magyarország? Erős – törvényei és a hit által. Jegyezzük itt meg: Pázmány Habsburg-párti volt. De nem volt nehéz neki jó magyarként Habsburg-pártinak lenni, mert a korabeli Habsburg-házi magyar királyt kényszeríteni lehetett a magyar érdekek tiszteletben tartására. Kényszeríteni lehetett – az alkotmány által, a koronázási esküje és a hitlevele által. És a magyar érdekek tiszteletben tartására kényszerítette a Szent Korona. Igen, Pázmány királya félve tisztelte a Szent Koronát. Félt megsérteni a Szent Koro-na tanát. Nem felfoghatatlan ez.

Miért bízik tehát Pázmány Bethlenben, Bethlen Pázmányban? Mert tudván tudják: lehet más a vallásuk, lehetnek másfélék politikai elképzeléseik, de egygye kell valóniuk a Szent Korona misztériumában és a Szent Korona tanában.

De legújabb kori példával is igazolhatjuk, hogy a Szent Koronát joggal méltat-hatjuk mint a katolikus–protestáns ellentét feloldóját. XX. századi példával. Ha a Szent Korona megkülönböztette volna a katoliktól a protestánt, akkor a magyar nemzet legtragikusabb évében, 1920-ban a Szent Korona megváltó erejében s a Szentkorona-tan megtörhetetlenségében bizakodó magyar nem-zetgyűlés nem választott volna protestáns kormányzót. S az sem véletlen, hogy a két világháború közötti magyar királyság protestáns államfőjének, Horthy Miklósnak soha eszébe sem jutott, hogy szembefordulhatna a Szent Koronával, megsérthetné a Szentkorona-tant.

Felfoghatatlanabbnak tűnhet, miért örvendett oly nagy tiszteletnek a Szent Korona a nemzetiségek körében is. Pedig nincs ebben semmi rendkívüli. Hiszen a Kárpát-medencében utoljára a Szent Korona tana volt képes megteremteni a feltételeit a nemzetek, nemzetiségek békés egymás mellett élésének.

A Szentkorona-tan a történelmi Magyarország nemzetiségei számára első-sorban a megmaradásuk, nemzetiségi kibontakozásuk feltételeit biztosító jo-gok tiszteletben tartását garantálta. Másképpen volt ez a rendi társadalom-ban és másképpen a polgári társadalomban. A rendi társadalomban a régi (középkori) szerződésekbe foglalt kollektív jogok érvényesültek. 1848, illetve 1867 után a vármegyei önkormányzat léte (mely a többségben levő nemzetiség akarata szerint lehetett nemzetiségi), valamint a nemzetiségi, illetve az isko-la- és egyházügyi törvények szavatolták a nemzetiségek megmaradását, érvé-nyesülését. Igen, joggal mondhatjuk: a Szentkorona-tan a Kárpát-medencében harmóniát teremtett, az ellene forduló nacionalizmusok diszharmóniát – Tria-non után.

És azt is vegyük itt tekintetbe, hogy a nem magyar eredetű nacionalista tanok, eszmék, eszmények, törekvések miképpen szegültek szembe a Szentko-rona-tannal.

Térjünk még vissza ahhoz a kérdéshez, hogy mit jelentett történelmünk nehéz korszakaiban a Szentkorona-tan:

A Szent Korona közjogi tanát a magyar ember évszázadokon át megkérdőjelezhetetlennek, hatálytalaníthatatlannak tekintette, de nemcsak azért, mert tudatában volt annak, hogy mit köszönhet e tannak a magyar nemzet, hanem azért is, mert lenyűgözte magának a Szent Koronának a nagyon is bonyolult személyisége.

A Szent Korona tana nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a magyar közjog a Habsburg-kor nehéz évtizedeiben: közvetlenül a török kiűzése után, I. Lipót korában, majd II. József korában, majd az 1849-et követő másfél évtizedben megtöretetlennek, sebezhetetlennek, legyőzhetetlennek bizonyult.

A nagy magyar államférfiak, a Bethlen Miklósok úgy hittek a Szent Korona tanában, mint VII. Gergely pápa vagy Loyolai Szent Ignác a katolicizmus tanában: hitték, hogy megtagadásával nem csak gazdagságuk, szabadságuk, hanem a lelkük is megsemmisül.

Mint minden történelemmel (sok száz éves kemény közjogi küzdelmekkel) igazolt tan, eszme, a Szentkorona-tan kiváltja az ellenfél elismerését is; az ellenfél is elismeri nagyszerűségét és legyőzhetetlenségét, és elbizonytalanodik, ha harcra szánja el magát ellene: ezért van az, hogy csak akkor gyöngül meg, válik legyőzhetővé, ha védettjei (ez esetben tagjai) cserbenhagyják.

Mivelhogy a Szent Korona a mindenkori politikai nemzet számára, a Szent Korona tagjai számára elsősorban a szabadságjogokat, a méltányosságot, illetve a jobbiztonságot jelentette, a Szent Korona országainak szabad polgárai természetesen övezték hálával, szeretettel, tisztelettel. Tisztelve szerették mindazok, akik a törvények, az alkotmány megtartását nem érezték terhesnek, félve tisztelték azok, akik a törvényeket csak kényszerűségből tartották meg. És emlékeztetünk itt arra is, hogy a régi korokban azért volt sok a törvénytisztelő ember a Szent Korona országaiban, mert a Szentkorona-tan nem az alattvalói tudatot, hanem a Szentkorona-tagság közjogi fogalma meghatározta felelősségérzetet, valamint az egyenrangúság és a méltóságteljes magatartás kultuszát erősítette: *mert az országlakosi magatartásban a mellérendelés és nem az alárendelés elvének az érvényesülését segítette elő.* S ez ellen mit tehetett egy törvénytisztelő király? Megparancsolhatta volna a Szent Korona tagjainak, hogy semmisítsék meg a lelküket?

1918-ig elképzelhetetlen volt, hogy felelős magyar politikus szembeforduljon a Szentkorona-tannal, megtagadja. Sokszor tűnt úgy nagy politikusainknak, hogy apolitikus beszélni róla. De valamirevaló magyar politikus soha nem tagadta meg, soha nem fordult szembe vele – egészen 1918-ig, amikor Károlyi Mihályék tudatlanságukban, érzéketlenségükben semmibe merték venni. Azzal, hogy megtagadták a Szentkorona-tant és az egész történelmi magyar közjogot, védekezéskeptelenné tették az országot. A Szentkorona-tan megtagadásának volt a következménye, hogy 1918 után, a fegyverszüneti egyezmények megkötése után a magyarság képtelenné vált megakadályozni az ország nagy részének a megszállását. A magyar nemzet 1918-ban képtelen volt méltóképpen válaszolni a rettenetes kihívásra: önvédelmi ösztönét elveszítette, s nem kergette el azonnal

a politikai élet színteréről azokat, akik megtagadták a magyar történelem legnehezebb óráiban azt az eszmét, amely Magyarországot még megmenthette volna. Ha 1918-ban a Szent Korona tana sértetlen marad, és így ébren képes tartani továbbra is a magyar nemzet önvédelmi ösztönét, megteremti az egységes magyar ellenállást – mint annyiszor a magyar történelem nehéz időszakokban –, akkor a trianoni diktátumra valószínűleg nem került volna sor. De ha mégis, akkor a diktátum végrehajtását tudta volna megakadályozni a magyar nemzet. A népszavazást mindenképpen kikényszeríthette volna a magyar politika. S a nem magyar többségű vidékek népei éppen a Szent Korona tanában bízva nyilvánították volna ki akaratukat, hogy magyar állampolgárok akarnak maradni.

2. Miképpen határozta meg a Szent Korona a régi magyar életet?

Mindenekelőtt egy oklevélre hívjuk fel a figyelmet, a világtörténelem talán legszébb oklevelére:

Zsigmond király egy 1390. évi oklevélben az adományosnak a kiváló érdemeit abban látja, hogy „abban az időben, mikor felségünk méltóságának gyarapítása végett győzelmes seregével Magyarország területére jött, Péter comes az említett *Magyarország java és méltósága érdekében* a seregnek híven és hatalmasan ellenállva, birtokainak és javainak felgyújtásával és elpusztításával *őszinte és állhatatos hűsége miatt*, amelyet *Magyarország szent koronája* iránt tanúsított, félelem nélkül, kevéssé igazságosan igen nagy károkat szenvedett a mi követőinktől és akkori híveinktől”.¹

Fel tudjuk ezt mi fogni, a második ezredforduló emberei?

Igen, Zsigmond magyar király megjutalmazza Péter comest, mert az a Szent Korona iránt tanúsított állhatatos hűsége által vezéreltetve, akkor kelt fel ellene, Zsigmond magyar király ellen, amikor ő magyar király létére szembe fordult a Szent Koronával. Zsigmond ez oklevelében nem kevesebbet tesz, mint azt, hogy szembeállítja a Szent Korona iránti hűséget a törvénysértő királyhoz való hűséggel, s ezzel nemcsak elválasztja a Szent Koronát önmagától mint királytól, de hitet tesz amellett, hogy a Szent Korona az a főhatalom, amelynek a király csak azzal a feltétellel részese, ha nem fordul szembe „Magyarország javával és méltóságával.” Zsigmond adománylevelében elismeri, hogy a Szent Korona a közjogban a király fölöttese. Mi a titka a Szent Korona és Zsigmond király viszonyának? Miért viselkedett így Zsigmond? Zsigmond már tudta, mi a Szent Korona misztériuma és tana.

Miképpen győzedelmeskedtek a régi korok nagy magyar államférfiai a magyar közjog, valamint a Szentkorona-tan megtörhetetlenségében bízva? Mutassunk be egy példát. Hogyan kezdődött a reformkor? Maga az 1825–27. évi országgyűlés ügy kezdődött, hogy a király megsértette a Szent Korona tanát, megsértette az alkotmányt.

¹ Idézi Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941. 88–89.

Az országgyűlés figyelmeztette a királyt esküjére és hitlevelére.

Előzmények: 1821. április 4-én a király, I. Ferenc elrendeli, hogy Magyarország állítsa ki az 1813-ra és 1815-re rendelt 90 000 újoncból hátralékban maradt 28 000 főt. (A vármegyék egy része ellenáll, mert a 90 000 újoncot nem az országgyűlés ajánlotta meg.) 1822. augusztus 13-án pedig azt rendeli el a király, hogy a hadi adót papírpénz helyett azonos névértékű ezüstpénzben kell fizetni Magyarországon, figyelmen kívül hagyva azt, hogy a hadi adót csak az országgyűlésnek áll módjában megajánlani, illetve megemelni. (Márpedig a király rendelete az 1811–1812. évi országgyűlésen megajánlott adót két és félszeresére emeli.) A vármegyék ellenállását ez esetben az 1504. évi 1. törvénycikk teszi kötelezővé, s a vármegyék egy része be is tartja a törvényt.

A király biztosokat küld ki a vármegyei ellenállás megtörésére.

Minderről hallgat a szeptemberi királyi előterjesztés, de nem teszik ugyanazt a rendek, és leghatékonyabban éppen Széchenyi István lép fel az alkotmányserítés elhallgatása ellen.²

Széchenyi Metternich államkancellárral folytat rendkívüli következményekkel járó tárgyalást az alkotmányserítésről. Két memorandumot is ír.

A fontosabbikban, a november 18-án benyújtottban egyebek között ez áll:

„Nem kívánom megvizsgálni, mennyire igaz vagy hamis, hogy a mondott rezolúcióban az abszolutizmus elvét kell látni. Csak azt akarom megkérdezni, lehetséges-e, hogy a rendek, amelyek *semmilyen más értelmet nem találhatnak benne*, bizalommal legyenek ezek után, és nem megbocsátható-e amaz aggodalmasságuk, amelyet nem tudnak elrejtteni, és amelynek folytán elsősorban ama pontok felől szeretnének megnyugodni, amelyek alkotmányunk princípiumát teszik. (...)

Főméltóságod azt tiszteli és vigyázza, ami régóta nagybecsű és régóta fennáll. Alapelvei alapkövéül a legitimitást választja; mind politikai téren, mind magánéletében oly következetes Ön, hogy bizonyosra veszem: a magyar királyság alkotmányát kardinális princípiumai terén olyan tisztán és érintetlenül akarja megtartani, ahogyan az a jelenleg uralkodó dinasztia kormányzása alá került. (...)

...Igazán nem volna nehéz őfelsége jogainak legcsekélyebb csorbítása nélkül is megnyugtadni a rendeket, és annyival, amennyi egészen rövid idő alatt is megtörténhetik, megnyerni a bizalmukat.

Ennek elérése céljából legközelebbi rezolúciójában őfelségének röviden ki kellene nyilatkoztatnia őszinte alkotmányos érzületét, amiképpen koronázásakor felelködött rá. (...)

Lehet-e hűséges alattvalója királyának az, aki nem ragaszkodik fogal-körömmel országa törvényeihez? Nem hihetem, amiképpen mindig kételkedni fogok annak valódi belső értékében, aki jogát nem tudja férfiasan megvédelmezni...”³

² Széchenyi István életéről, illetve életművéről I. részletesen: Kocsis István: Széchenyi. A magyarságtudat regénye. (Kocsis István: Széchenyi. A magyarságtudat regénye. Budapest, 2002. Második, átdolgozott kiadása: 2003.)

³ Széchenyi István: Két emlékirat Metternichnek. In: Széchenyi István válogatott művei I. Budapest, 1991. I.

Metternich azon megjegyzései közül, amelyeket a Széchenyi ezen memorandumához fűzött, a következőket tartjuk legjelentősebbeknek: „A magyar alkotmány megtartását minden tekintetben olyan szigorú államhivatali kötelességnek s egyszersmind a jog és az ész olyan határozott parancsának tekintem, hogy az ellenkező egész politikai életem megsemmisítése árán találhatna akár csak meghallgatásra is.” Majd: „Okos és igazságos király sohasem fogja fenyegetni ezt az alkotmányt. Ami nyolcszáz éve dacol az idők viharaival, az bizonyítottan szilárd.”⁴

A király pedig aláírja az előbbieik szellemében megfogalmazott új leiratot, és ezzel megnyílik a reformkor közjogi kapuja.

Az új leiratban a király egyetért a rendekkel az adó és az újoncozás tárgyában. Ezt azzal fejezi ki, hogy kinyilvánítja, nem akarja törvénysértés által a királyi jogkört bővíteni, hanem kötelező érvényűnek tekinti az 1790/91. évi jogfolytonosság-helyreállító országgyűlésnek a „segedelmekről és az adózásról” szóló XIX. törvénycikkét.

Valóban ez új királyi leirattal – azaz Széchenyi közjogi küzdelemben aratott győzelmével – nyílik meg a reformkor közjogi kapuja. Széchenyi István a Szent Korona védelme alatt, a Szent Korona tana által megtörhetetlenné erősödő törvénytelmi magyar alkotmányra hivatkozva vívhatta ki hatalmas győzelmét.

A törvényekről beszéljünk még. Arról, hogy a Szent Korona által meghatározott korokban nem véletlenül voltak évszázadosak a törvények, nem véletlenül volt olyan nehéz még módosítani is a törvényt, nem véletlenül tört meg a törvényeken oly gyakran és látványosan a központosítani óhajtó király akarata is.

Magyar csoda! A Törvény csodája a Szent Korona misztériumában? Miért volt akkora a törvény ereje? Mert sem a király, sem a Szent Korona más tagja nem határozhatta meg a Szent Koronához való viszonyát. S ez azt is jelentette, hogy a király nem kényszeríthette törvényszegésre a szabad országlakost. Valóban nem! Mert aki a törvényszegő királynak törvényszegésben cinkosa lett, azt a Szent Korona többi tagjainak ki kellett közösiíteniük. Így volt bizony ez a magyar történelemben, bizonyítani tudjuk. S az uralkodó a kiközösiítést nem akadályozhatta meg. Hiába volt a király kegye, kivetették a nemzet tagjai közül a királynak törvénytelenül engedelmeskedőt. Törvény kötelezte erre a magyar politikai nemzetet.

Az 1504:1. törvénycikkről beszélünk elsősorban. Egy olyan törvénycikkről, amely csak a Szent Korona misztériumában születhetett és maradhatott meg. Ez kimondja nemcsak azt, hogy a hadi adót az ország rendjeinek kell megajánlani, de azt is, hogy ha ezt valamelyik vármegye nem tartaná be, és önként a szokott kamaranyereségen felül adót ajánlana és szolgáltatna be a királynak, akkor azon vármegye nemesei a nemesi rendből kizáratnak. A szabad országlakosok közül kizáratnak. A Szent Korona tagjai közül kizáratnak.

Milyen erős volt tehát a törvény, a közjog a Szent Korona misztériumában? Olvassuk a régebbi Habsburg-kori dekrétumokat. Megértjük, miképpen

102–105.

4 Uo. 103.

győzedelmeskednek a magyar rendek a magyar alkotmány, az önálló magyar államiság, az ország területi integritása, a törvényhozó hatalom megosztottsága, valamint a vármegyei önkormányzat megőrzéséért vívott harcukban. Bizony, nagy magyar közjogi győzelmekkel van tele a Habsburg-kor is, s ezeknek éppen azért rendkívüli a jelentősége, mert a Habsburg-házi magyar király, aki egy személyben a Német-római Birodalom császára is, nemegyszer rendeli alá a magyar királyi kötelességeit (a magyar érdekeket sokszor fel sem fogva) a német császári (később osztrák császári) kötelességeinek, azaz akarva-akaratlan szembefordul magyar király létére a magyar állam érdekeivel.

Fűzzük még hozzá fentiekhez: mivel a Habsburg-korban rendszerint abban nyilvánul meg a törvények rendkívüli tisztelete, hogy nem hajtják végre a törvényeket helyettesítő királyi rendeleteket, a közjogi küzdelem legfontosabb színterévé ekkor már a vármegye válik. Így a magyar államiság felszámolására törekvő II. József akarata a vármegyék ellenállásán törik meg, de a vármegyék választott tisztségviselői e korban ugyanannak köszönhetik megtörhetetlenségüket, aminek a XV. sz. végi, XVI. sz. eleji országgyűlések résztvevői az erejüket: hitüknek a Szentkorona-tanban, a Szent Korona tanában szentté és sérthetetlené váló közjog mindenhatóságában. Más irányból megközelítve a kérdést, azt mondhatjuk, hogy a Mohács utáni nehéz évszázadokban a magyar államiság azért maradt meg, mert eleink a jogfolytonosságot sohasem mulasztották el helyreállítani. Igen, a magyar állam azért maradt meg, mert a *törvénytértés jogot nem alapít* elve alapján a magyar történelemben mindig helyreállt a jogfolytonosság, ami annyit jelentett, hogy az abszolutizmus megszűnése után a magyar nemzet hivatott képviselői országgyűlésen, illetve nemzetgyűlésen meg nem történtté nyilvánítottak mindent, ami az abszolutizmus idején a látszat-törvényhozás terén történt.

3. A Szentkorona-tan tanulmányozásának néhány módszertani kérdése

Ha a magyar közjogfejlődést és a Szentkorona-tant tanulmányozzuk, ha elsősorban az érdekel minket, miképpen vált a magyar koronaeszme közjogi tanná, milyen is volt tulajdonképpen a Szent Koronának a mai ember számára már-már felfoghatatlan közjogi fogalma, s a nem kevésbé bonyolult Szentkorona-tagság közjogi fogalma, ha meg akarjuk érteni, miképpen mentette meg e közjogi tan legnehezebb helyzetekben a magyar államiságot, akkor elsősorban a közjogi küzdelmek történetéből vonjunk le következtetéseket.

A közjogi küzdelmek eredményei az új törvények, valamint az alkotmánynak, az egész közjognak és a közjogi intézményrendszernek a fejlődése. E fejlődés elvezet a rendi társadalom kialakulásához, majd megszűnéséhez. De vigyázzunk: igen hosszú folyamatról van szó. A sajátos magyar rendi társadalom a XIII–XVI. században alakul ki, jó három évszázad alatt, a XVI. század elejéig megszilárdul, s fennállásának újabb bő három évszázada alatt alig változik. E közjog-történeti „mozdulatlanságnak” megvannak a maga okai, ezeket a megfelelő helyen majd bemutatjuk.

Most maradjunk még a módszernél. Látni fogjuk, hogy a közjogi küzdelmek leglátványosabb eredményei az ún. királyi dekrétumok, melyek eleinte valóban egy-egy király által egyszerre kihirdetett (gyakran persze az illető királyra kényszerített) törvények, de egy idő után (a rendi társadalom kialakulása utolsó szakaszában, a XV. század végén, XVI. század elején és később) már olyan törvénycikkek gyűjteményei, melyeket a megosztott törvényhozó hatalom részesei: a király és a rendek törvényhozó országgyűléseken hoznak meg. A királyi dekrétumok törvénycikkei a próbát a gyakorlatban állják ki, s már régóta elfogadottnak tekinthető az a felfogás, hogy e gyakorlat a legmindennapibb (mint amilyen egy birtokadományozást vagy peres eljárás eredményét tartalmazó) oklevelekben követhető nyomon. De ebből még nem következik az, hogy ha az oklevelek ellentmondanak a törvénynek, akkor a törvényt erejét vesztettnek kell tekinteni. (Ez azt jelentené, hogy a jogi tények és ezek alapján a jogelvek nem a törvénygyűjteményekből, hanem az oklevelekből ismerhetők meg.) Azért nem vonhatunk le ily súlyos következtetést – mint Eckhart Ferenc tette – a törvényekről az oklevelek alapján, mert egy törvény hatályossága nem mindig követhető megbízhatóan nyomon az oklevelekben.

Hogy is van ez? Ha az oklevelekből nem derül ki, hogy egy törvény hatályos, ez még csak azt jelenti, hogy az oklevél kibocsátója (rendszerint az uralkodó) az illető törvényt érvénytelennek tekinti. De ettől még az a törvény nem szűnt meg létezni. Az Aranybulla törvényeit például nem tartja meg minden magyar király. Ez viszont nem jelenti azt, hogy azok a törvények hatályukat veszítették. Azokat a korabeli nemesség továbbra is érvényesnek tekintette, eszébe se jutott azokról lemondani, s alig várta, hogy az Aranybullát megerősíttethesse. De míg az újabb megerősítésre sor nem kerülhetett, addig is az Aranybulla határozta meg az Aranybulla kedvezményezettjeinek, a nemességnek a gondolkozását, politikai programját stb. Az Aranybulla tulajdonképpen addig van hatályban, amíg a magyar rendi társadalom fennáll, tehát 1848-ig, kivéve az ellenállási jogot tartalmazó záradékot, amelyet a magyar országgyűlés 1687-ben töröl az Aranybullából. Amikor a magyar rendek beleegyeznek az Aranybulla hajdan *legfényesebb és legfélelmetesebb* paragrafusának hatálytalanításába, akkor bizonytalanságba veszik azt is, hogy az ellenállásnak a modern változata: a vármegyei ellenállás jó eséllyel fogja védelmezni az alkotmányt, a közjogi intézményrendszert, a magyar államiságot.

Nyilvánvalónak tekinthetjük fentiek alapján, hogy a törvények hatályosságát mindennel ellenőriznünk kell, amivel csak lehet: az okleveleken kívül jegyzőkönyvekkel (ha rendelkezésünkre állnak ilyenek), levelezésekkel stb. De még fontosabb: ahhoz kell tartanunk magunkat, hogy minden, ami a közjoghoz tartozik, csak a közjogi küzdelmek folyamatába ágyazva tanulmányozható. A közjogi küzdelmek története pedig elsősorban a törvények története. A közjogi történet legfőbb rejtélye akkor világosodik meg előttünk, ha a törvényalkotás folyamatán tartjuk a szemünket. Vegyük közben figyelembe azt is, hogy egy törvényről csak akkor alkothatunk véleményt, ha ismerjük születésének körülményeit és egész életét. Bármelyik törvény, míg hatályban van, visszahat a közjogi küzdelmekre, meghatározhatja annak eredményét, mígnem újabb közjogi küzdelmek eredményeképpen hatályát veszítheti.

Fogadjuk meg elsősorban annak a magyar közjogtörténésznek az útmutatásait, aki egyben győztese volt a magyar történelem egyik legnagyobb közjogi küzdelmének: a Deák Ferencéit. Ő azzal érvelt leghatékonyabban, hogy a törvényeken semmit sem változtatott, hogy a királyok azokat nem mindig vették figyelembe, mert „*a törvénysértés jogot nem alapít*”.⁵

Deák Ferenc tulajdonképpen arra az alapelvére hivatkozott a magyar közjognak, amelyre rendszeresen hivatkoztak hivatott politikusaink a magyar történelem drámai helyzeteit követő jogfolytonosság-helyreállító országgyűléseken.

Bizony, *a törvénysértés jogot nem alapít* elve határozta meg Magyarországon a szerves jogfejlődést, s ezen elvre épül többek között az 1867. évi kiegyezés. Jegyezzük itt meg, hogy a szerves jogfejlődés alapfeltétele éppen a jogfolytonosság helyreállítása.

A magyar nemzet képviselői történelmünk során mindig elsőrendű feladatnak tartották a jogfolytonosság-helyreállítást, de az 1944 márciusában megszakadt jogfolytonosságot az ún. rendszerváltoztatók – és a 2011-ben alkotmányozók is – elmulasztották helyreállítani. Ezért mondhatjuk, hogy mai közjogunk már nem szerves jogfejlődés eredménye, hanem kölcsönzés. S ezért mondhatjuk azt is, hogy a jogfolytonosság-helyreállítást ellenző mai közjogászaink szembefordultak Deák Ferenc elveivel és eszményeivel.

Azt is jegyezzük meg, hogy a Szentkorona-tant nem tanulmányozhatnánk érdemben, ha nem vennénk méltóképpen figyelembe Deák Ferenc jogérzékét, jogelméletét, jogelveit, eszményeit, hatalmas jogtörténeti és közjogászai munkásságát.

És ezt most elsősorban azért hangsúlyozzuk, mert miképpen a mai magyarországi gyakorló közjogászok sem, a mai magyar jogtörténet-írók többsége sem vállalja a Deák Ferenc-i szemléletet.

Elsősorban Eckhart Ferencre hivatkozva vetik el az egész Deák Ferenc-i életművet. Miből indulnak ki? Eckhartnak abból az alapelvéből, amely a Deák Ferencének éppen a fordítottja. Azaz abból, hogy *a törvénysértés jogot alapít*. Eckhart ezt nem e szavakkal fogalmazta meg, de amit megfogalmazott, annak ez az értelme. Ő azt mondta ki: ha a törvény és az oklevél nem ugyanazt mondják, akkor az oklevelet kell figyelembe venni. Azt hangoztatta már a 30-as évek elején, hogy a jogi tények és *ezek alapján a jogelvek* az oklevelekből ismerhetők meg. Ha az oklevél ellentmond a törvénynek, úgy utóbbi *mindig* mellőzhető.⁶ De mivel az oklevél akkor mond mást, mint a törvény, ha a törvénysértés fennáll, az oklevél által sugalmazott jogállás érvényesnek, valódinak való elfogadása *semmi mást nem jelent, mint azt, hogy márpedig a törvénysértés jogot alapít*.

De mai közjogtörténetészeink – tisztelet a kivételnek – túltesznek Eckhart Ferencen: nemcsak Deák Ferencet vetik el, hanem vele együtt mindazt, ami a magyar közjogfejlődésben eredeti. Ám ha közjog-történetírásunk mindazt elveti, ami sajátos – és csak azt veszi tekintetbe, ami mondjuk a francia, angol vagy német jogfejlődésben is benne van, ahogy ez leküzdhetetlennek tűnő divattá

5 Deák Ferenc: Adalék a magyar közjoghoz. Pest, 1865. Reprint kiadása: Budapest, 1987. 101.

6 Eckhart Ferenc: Jog- és alkotmánytörténet. In: Helyünk Európában. Budapest, 1986. 286.

vált –, akkor a magyar koronaeszme, de elsősorban a Szentkorona-tan tanulmányozását el sem kezdheti.

Hiszen éppen a Szent Korona közjogi fogalomává válása, a magyar koronaeszme közjogi tanná válása az, ami a magyar jogfejlődésben a legeredetibb.

A Trianon utáni években először az kezdett hihetatlenné válni (a trianoni pszichózisban szenvedők számára), hogy történelmünkben lehettek olyan korszakok – évszázados korszakok –, amelyekben törvénysértés valóban nem alkotott jogot. Ehhez tegyük hozzá, hogy az 1947 után éretté vált nemzedékek számára annál is hihetőbbnek tűnt, hogy éppen a törvénysértés az, ami jogot alapít, mert őket már minden politikai tapasztalatuk ama bizonyos tévhitnek az elfogadására ösztönözte, amely tévhit először Eckhart Ferenc szemléletében jelent meg. Hisz ők már nem ismertek törvényt, melyet nem törvénysértés alapított volna – s mi sem volt számukra természetesebb, mint hogy életérzésüket (melyet a jogbizonytalanság határozott meg) és közjogi szemléletüket a múlt évszázadaiba visszavetítsék.

(Kétségbeesett vita folyik egyébként szerte a világon, hogy a jogtörténetírás kinek a tiszte: a történészé vagy a jogászé. De azok, akik amellet kardoskodnak, hogy a jogtörténetírás semmiképpen sem bízható gyakorló jogászokra, legfőbb érvnek éppen azt hozzák fel, hogy a gyakorló jogász – akaratlanul, természetesen – visszavetíti saját gondolat- és érzésvilágát és tapasztalatait a múltba. A közjogi kudarcait is.)

A Szent Korona tanának tanulmányozása közben próbáljunk meg tárgyilagosak maradni, de álszerénységbe ne meneküljünk. Tanulmányozhatjuk akármilyen nagy tisztelettel az angol, német, francia, cseh és lengyel koronaeszme történetét, még azt is felvethetjük, hogy hosszú ideig hasonlóképpen fejlődtek, mint a magyar, de az összehasonlítás végkövetkeztetését nem hagyhatjuk figyelmen kívül csak azért, mert ez kedvezően világítja meg a késő középkori magyar koronaeszmet, illetve a korabeli magyar közjogi küzdelmeket.

E következtetés csak ennyiből áll: a magyar politikusok a késő középkorban képesek voltak felfogni, hogy a magyarság számára semmi sem fontosabb, mint annak elfogadtatása, hogy a magyar közjogban a király rangban és hatáskörben ne első, hanem második személy legyen, azaz annak elfogadtatása, hogy a királynak felettese legyen, a Szent Korona – jogi személyként, a magyar államhatalom alanyaként.

Kötelező erejű közjogi tanná csak a magyar koronaeszme válik – a szerencsésebben alakuló angol történelemben ugyanez nem következik be, mint ahogy a szerencsétlenebbül alakuló cseh (évszázadokra megszűnik a cseh államiság) történelemben sem. A magyar koronaeszme, a Szentkorona-eszme tehát tanulmányozható az európai történelem folyamataiba ágyazva (kezdetei, előzményei és hosszú, évezredes története mind érdemben összehasonlíthatóak más európai történelmi folyamatokkal), de a késő középkorban kialakuló Szentkorona-tan más koronatanhoz nem hasonlítható, egyszerűen azért, mert a Szentkorona-eszmén kívül más európai vagy nem európai koronaeszme nem változik át közjogi tanná.

A Szent Korona misztériumának és tanának kérdésköreit tárgyalva a magyar történelmet három korszakra oszthatjuk:

– az őstörténettől a XV. század közepéig, a Szentkorona-tan kialakulásáig,

- a XV. század közepétől 1918-ig, illetve 1944-ig,
- a második világháború végétől máig...

A XV. század előtti korszak történetéből számunkra elsőrendű fontosságú a szakrális király, illetve a szakrális királyság rejtélyes kérdésköreinek a megvilágosítása, valamint annak a folyamatnak a méltó bemutatása, amelyben a magyar koronaeszme egyre gazdagodik, s amelynek végén a Szent Korona közjogi fogalomává válik.

A Szentkorona-tan korszakában (a XV. sz. közepétől 1918-ig, majd 1920-tól 1944-ig) a magyar élet (politikai, gazdasági, sőt magánélet) középpontjában áll a Szent Korona. (A Szent Koronának mind a misztériuma, mind a közjogi fogalma.) Ez időszakban a Szent Korona tana megőrző ereje a magyar alkotmánynak, a magyar államiságnak, meghatározója a magyar közjogfejlődésnek. És e korszakban a Szent Korona misztériuma, szentsége a magyar keresztény életnek is (felekezettől függetlenül) központi, sajátos kérdése.

4. A Szent Korona személyisége és misztériuma

A Szent Korona közjogi tanát a Szent Korona országainak lakói (magyarok és nem magyarok, magyarországiak és társult országok, illetve városok lakói) évszázadokon át megkérdőjelezhetetlennek, hatálytalaníthatatlannak tekintették, de nemcsak azért, mert tudatában voltak annak, hogy mit köszönhetnek e tannak, hanem azért is, mert lenyűgözte őket magának a Szent Koronának a nagyon is bonyolult személyisége.

Úgy beszélnek évszázadokon a Szent Korona tulajdonságairól: megtévesztetlenségéről, nagylelkűségéről vagy éppen szigorúságáról, valamint a Szent Korona akarataról, mintha mi sem lenne számukra természetesebb, mint az, hogy a Szent Korona a Magyar Királyságban az államhatalom legmagasabb rangú alanya – Eget és földet összekötő élő személyiségként.

Trau dalmáciai város vezetői 1387-ben mint legnemesebb, de *szenvedő* személyről írnak a Szent Koronáról a velencei köztársaságnak írott levelükben.⁷

A raguzai tanács is úgy ír 1450-ben a Szent Koronáról (megkülönböztetve Magyarországtól is), mintha személynek tekintenék.⁸

Éberren figyelték a Szent Korona országainak lakói, hogy méltóképpen érvényesül-e a Szent Korona akarata, és vigyázó tekintetüket bizony nem is lehetett megtéveszteni, hiszen a Szent Korona akarata érvényesülését elsősorban a Szent Korona közjogi tana, valamint a Szentkorona-eszme boltozatát szilárd oszlopokként tartó törvények (az országgyűlésen hozott és a király által szentesített törvények) biztosították, és megnyugvással töltötte el őket, hogy a Szent Korona legfőbb akarata nem más, mint az, hogy a törvényhozó és a végrehajtó hatalom valóságosan, ellenőrizhetően megosztott legyen a király és az országlakosok között, és bizony valahányszor a király abszolút hatalomra tört, az országlakosok méltó képviselői

⁷ Id. Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941. 133.

⁸ Uo. 135.

nem késlekedtek őt figyelmeztetni, hogy szembefordult a Szent Korona akarátával. (S e figyelmeztetést rendszerint méltó ellenszegülés tette hatásossá.)

A Szent Korona misztériumának (és tanának és eszméjének) világában nem véletlenül voltak évszázadosak a törvények, nem véletlenül volt olyan nehéz még módosítani is a törvényt, s nem véletlenül tört meg a törvényeken oly gyakran és látványosan a központosítani óhajtó király akarata is.

Rátérve a Szent Korona misztériumának bonyolultabb kérdéseire, először is arra válaszoljunk, hogy miért szent a Szent Korona...

A Szent Koronát Istentől kapta – meghatározott céllal, meghatározott üzenettel – a magyar nemzet. A Szent Korona ezért szent.

Ez az üzenet az Igazsággal van összefüggésben. Az Élő Égi Igazságról, a legyőzhetetlenről van szó, arról, aki Isten Önvédő megnyilvánulása: az Isten akaratát érvényesítő legnagyobb Erő, legszilárdabb Hatalom. Büntető vagy védelmező hatalom: igazságérvényesítő, illetve szeretetotalmazó. A régi magyarság hite szerint az Élő Égi Igazság népet választ magának, aki által érvényesíti akaratát. A magyarságot. A régi magyar küldetéstudatban a magyarság azért az Ég népe, mert az Élő Égi Igazság akaratának méltó végrehajtója. (Bemutathatnánk itt, hogy az Élő Égi Igazság mily gyakran szerepel – s mily sokféle alakban! – a magyar mitológiában, népmesében és szépirodalomban.⁹)

Az Égből alászállt Szent Korona megerősíti a magyarságot annak hitében, hogy Isten sajátos értelmet szánt a magyar létnek. A Szent Korona küldésével Isten így tulajdonképpen küldetésének fontossága és időszerűsége hitében erősíti meg a magyarságot. (De hangsúlyozzuk itt is: a magyar küldetéstudatban nyoma sincs annak, hogy a magyar egyetlen kiválasztott népe Istennek. Egyetlen nagy feladatra kiválasztott – erről szól a magyar küldetéstudat története.) A középkor öntudatos magyarja mindezt ily röviden mondta el: *a Szent Koronát angyal hozta.*

Vegyük itt méltóképpen tekintetbe, hogy a Szent Korona tiszteletében milyen változás következett be a Szent Korona tanának a kialakulása után. Egyre fontosabbá vált annak tudata, hogy a Szent Korona a hajdanvolt szakrális király jogutódja. Annak tudata, hogy a Szent Korona maga a magyar szakrális király. Az újkor magyarja számára tehát a Szent Korona azért is szent, mert a szakrális király jogutódja.

Mi járult hozzá a Szent Korona misztériumának erősödéséhez az abban való mélységes hiten kívül, hogy a Szent Koronát Istentől kapta a magyar nemzet?

A tény, hogy hatalmat átruházni csak a Szent Koronával történő koronázással lehetett.

Annak bizonyossága, hogy Magyarországot Szent István a Szűz Mária, illetve a Nagyboldogasszony (a kettő együtt: a Magyarok Nagyasszonya) oltalmába ajánlotta.

Mindezekon kívül az is erősítette a Szent Korona misztériumát, hogy a Szent Koronával megkoronázott királyok közül Szent István és Szent László Istennek tetsző életükkel, uralkodásukkal kiérdemelték a szentté avatást, s hogy rendkívüli tiszteletük egyre mélyült az idő múlásával.

⁹ Lásd részletesen: Kocsis István: *A táltos paripa*. Harmadik, átdolgozott kiadás. Budapest, 2010. 167–175.

A Szent Korona beavató korona. Pap Gábor felhívja a figyelmet arra, hogy éppen a beavató korona az, „amiről a legkevesebbet tudjuk, mert Európában az utolsó másfél ezer évben – legjobb tudomásunk szerint – a miénk volt az egyetlen olyan korona, amelyek a szó legszorosabb értelmében beavató koronának tekinthető. Ennek az a sajátossága, hogy sem családi körben, sem országos ügyek intézésekor nem lehet viselni. Egyetlen alkalommal lehet viselni, a koronázáskor. Kifejezetten egyfajta direkt ráhatás kifejtése a feladata, és így a legjobb analógiát a sáamánkoronák között találjuk meg.”¹⁰

A misztériumával hozhatók összefüggésbe természetesen a Szent Koronáról szóló történetek csodás elemei. A Képes Krónika szerint például nem veszhet el, s ha fennáll a veszélye elvesztésének, akkor láthatatlanná is tud válni. Éjjel „az országúton, ahol nagyon sok utas járt”, a csobolyó, amelybe a Szent Koronát rejtették, eloldódott a nyereg szíjairól, „és leesett úgy, hogy senki sem vette észre. Amikor azután kivilágosodott, és észrevették, hogy nincs meg az értékes kincs, a réműlettől úzve olyan gyorsan rohantak visszafelé, amennyire csak tölük tellett. A koronát pedig, mivel a sok járókelő között az országút közepén nem fedezte föl senki, megtalálták. (...) És mit jelent az, hogy senki sem találta meg, csak azok, akik vitték, ha csak nem azt, hogy Pannónia nem fosztódhatik meg angyal adta koronájától?”¹¹

A Szent Korona misztériumát nem kis mértékben gazdagította az a hit is, hogy a Szent Korona mint személyiség nemcsak jóságos cselekedetekre képes, hanem a szigorú büntetéstől sem riad vissza. A legszigorúbb büntetés természetesen az Örökkévalóság felé vezető út lezárása. A király is szeretve vagy félve tiszteli a Szent Koronát; szeretve vagy félve – uralkodói magatartásától, koncepciójától, terveitől függően. Példának felhozhatjuk I. Lipót és a Szent Korona viszonyát.

Akkor értjük meg e viszonyt, ha levonjuk a megfelelő következtetéseket történelmünk egyik legnagyobb közjogi küzdelmének a történetéből. I. Lipót és Bethlen Miklós ennek a küzdelemnek a főhősei. De mi e küzdelem tétje?

I. (Habsburg) Lipót német-római császár és magyar király a török kiűzése utáni diadalmában még úgy érzi, hogy mint Magyarország „felszabadítója”, korlátlanul érvényesítheti akarátát a Szent Korona országaiban, így Erdélyben is... Mik is az Erdélyre (és a Partiumra) vonatkozó tervei? Központosítani akar, és nagy örömmel törölné el Erdély magyar közjogi státusát, alakítaná át az alkotmányos monarchiát abszolút monarchiává. A császár- király bizonyonnyal igen terhesnek érzi, hogy Erdélyben (mint a korabeli Magyar Királyságban is) a törvényhozó hatalmat nem egyedül, hanem az országgyűléssel együtt alkotja, így ő ott is az alkotmány szerint és nem *rendeleti úton* kormányozhat.

De akkor mi teszi lehetővé, hogy a Bethlen Miklós és az erdélyi rendek akaratát érvényesüljön az 1691. évi Diploma Leopoldinum megalkotásakor? Lipót király aláírja a Bethlen Miklós megszövegezte, de alap-Diploma Leopoldinum néven híressé vált alaptörvényt, amely Erdély magyar közjogi státusát biztosítja,

¹⁰ Pap Gábor: „Angyali korona, szent csillag”. Kézirat gyanánt. Jászberény, 1996. 3.

¹¹ Képes Krónika. Fordította Barsi János. Budapest, 2003. 124.

s amelynek köszönhetően Erdély önálló államisággal ugyan, de a Szent Korona országa marad. (Erdélyben mint alkotmányos monarchiában érvényben maradnak a régi magyar királyok törvénykönyvei, Werbóczy Tripartituma és a fejedelemség kora törvénykönyvei: az Approbatae és a Compilatae Constitutiones.)

Mi kényszerítette arra I. Lipótot, hogy szembeforduljon saját elképzelésével, és elfogadjon a Bethlen Miklós által képviselt erdélyi rendek álláspontját?

Nem könnyű e kérdésre válaszolni. Sokan, így a kérdés egyik legjobb szakértője, Trócsányi Zsolt is¹² a kedvező időponttal magyarázzák, hogy Bethlen Miklós viszonylag könnyen győzedelmeskedhetett az Erdély új helyzetét meghatározó közjogi küzdelemben: a török fronton a birodalmi hadsereg újabb sikereket már nem ér el, fennáll egy komoly török ellentámadás lehetősége, Vidint és Nist vissza is foglalják, Thököly Imre pedig sikereket ér el a császár- király seregeivel vívott küzdelmében. Vannak azonban Bethlen Miklós közjogi győzelmének a szakirodalom által kellően figyelembe nem vett magyarázatai is, s ezek közül az a legkülönösebb, hogy a Szent Korona mindenekfelettségében, sérthetetlenségében való hit az I. Lipót magatartását is meghatározza. (E hitét bizonyítva nem kevés sikerrel erősítgeti a korabeli magyar nádor, Esterházy Pál.) De a Lipót király személyiségének sajátos jegyeit (pl. vallásosságát) figyelembe véve is erősödik meggyőződésünk, hogy Bethlen Miklós győzelmét valóban elsősorban a Szentkorona-eszmével magyarázhatjuk.

Igen, e rejtélyes közjogi küzdelem kimenetelét nem tudjuk elképzelni annak figyelembevétele nélkül, hogy I. Lipót „átváltozott” a magyar alkotmány, illetve a Szent Korona hívévé, annak ellenére nem, hogy a király számára nem azt jelentette a Szent Korona, amit Bethlen Miklós számára. És a különbség itt nem csekély: Bethlen szeretve tisztelte a Szent Koronát, Lipót király is tisztelte, de nem szeretve, hanem félve.

Miképpen változott át tehát I. Lipót a magyar alkotmány, valamint a Szent Korona hívévé? Sehogyan. Ő nem változik át a Szent Korona hívévé, de rettenetesen fél Tőle.

Ha a Szent Korona misztériumának nagy rejtélyei megvilágosodnak előttünk, akkor persze megértjük, miképpen lehetett biztos abban I. Lipót, hogy ha *ő nem viselkedik úgy, mintha a Szent Korona híve volna*, azaz ha akaratát magyar királyként nem rendeli alá a Szent Korona akaratának, akkor a Szent Korona őt és családját büntetésképpen megsemmisítheti. (Egyébként minden magyar király sok történetet volt kénytelen végighallgatni arról, milyen rettenetes sors vár arra a magyar királyra, aki szembe mer fordulni a Szent Koronával.) És az ennél sokkal súlyosabb büntetést sem kerülheti el: lezárul előtte az Örökkévalóság felé vezető út, ha az Isten küldötte Szent Koronát megsérti.

Mindazonáltal mindezeket figyelembe véve sem válaszolhatunk teljes határozottsággal a király magatartásával összefüggő kérdésekre, hisz feltételezhetjük ugyan, hogy a Szent Korona híveként állást foglaló I. Lipót bizonyítva *sehogyan sem változhatott át a Szent Korona valódi hívévé*, viszont arra a még

12 Vö. Trócsányi Zsolt: Habsburg-politika és Habsburg-kormányzat Erdélyben, 1690–1740. Budapest, 1988. 29–143 és 194–279.

fogasabb kérdésre is válaszolni akarván, hogy a Diploma Leopoldinum aláírása-kor a császár- király tudatában volt-e annak, hogy az ő lelkében I. Lipót magyar király legyőzte I. Lipót német-római császárt, legalább annyit elmondhatunk ki-gészítésképpen, hogy minden bizonnyal nem volt tudatában *e különös győze-lemnek*, de a magyar király az ő lelkében mégis valóban legyőzte a német-római császárt.

Legfontosabbnak mindenképpen azt tarthatjuk, hogy I. Lipótot és Bethlen Miklóst szembefordítanak érdekeik, de akarattuk azonossá válik a Szent Korona misztériumában.

Szükséges volt ehhez természetesen az is, hogy Lipót király felfogja, hogy a Szent Korona akaratát nem ő, hanem Bethlen Miklós képviseli.

Sok Mohács utáni magyar közjogi győzelemnek ugyanaz a rejtélye, ami a Bethlen Miklósénak. Elmondtuk fentebb, hogy egy új királyi leirat kikényszerítésével – azaz Széchenyi közjogi küzdelemben aratott győzelmével – nyílik meg a re-formkor közjogi kapuja. Széchenyi is azért vívhatta ki – oly könnyen – hatalmas győzelmét, mert ellenfelei (I. Ferenc császár- király és Metternich főkancellár) felfogják, hogy kockázatos szembefordulni a Szent Koronával. Arra is felhívtuk a figyelmet, hogy 1918-ig – Károlyi Mihályék fellépéséig – elképzelhetetlen volt, hogy felelős magyar politikus szembeforduljon a Szent Koronával, megtagadja. A Habsburg-párti magyar politikusok magatartását igen gyakran ugyanaz határo-zta meg, ami az I. Lipótét: ha nem *szertelve*, akkor *félve* tisztelték a Szent Koronát. Így is fogalmazhatunk: világi előnyökért (a magyar nemzet érdekeivel nem törődő uralkodó kegyéért) nem adták cserébe az Örökkévalóságot. Mikép-pen Lipót király sem a rendeleti úton való kormányzás kényelméért.

Érdekes, hogy a Szent Koronáról szóló egyik első önálló írásmű, a Révay Péter koronaőr (az 1608. és 1618. évi koronázások egyik szertartásmestere) vallomá-sos Szentkorona-értékelése nem a Szent Korona közjogi fogalmával foglalkozik elsősorban, hanem a misztériumával. A Szent Koronának – írja – „akkora ereje van, hogy aki megsérteni szándékozik, nemcsak felségsértésben bűnös, hanem a vallás és az istenség ellen is vétkezik. (...) A királyság és a csatolt részek hatá-rai között nem maradhat meg más korona, mint ahogy az ég vagy a föld sem tűr meg más Napot.”¹³ Történeti összefoglalójának igen érdekes része az, amelyben arról ír, hogy Salamon király a Szent Korona megsértésével miképpen hívta ki maga ellen a sorsot.”¹⁴ Azt is elmeséli Révay Péter, hogy I. Ulászló király „a távol-levő Koronát engesztelő áldozatként” esett el a várnai csatában.¹⁵

Fentiek a Szent Korona misztériumának a legkönnyebben felfogható kér-dései. Mi az, ami nehezebben érthető a mai ember számára? A Szent Korona nem csak annyi, hogy a hajdanvolt szakrális király jogutódja, s így legmagasabb rangú alánya a magyar államhatalomnak. Minden magyar erőfeszítés benne ta-lálja meg az értelmét: Őt erősíti, Őbenne marad meg. Benne van Szent István

13 Révay Péter: Magyarország több mint 600 éve tündöklő Szent Koronájának eredetéről, jeles és győzedelmes voltáról, sorsáról. In: A korona kilenc évszázada. Budapest, 1979. 329–332.

14 Uo. 307.

15 Uo. 324.

és Bethlen Gábor és Széchenyi István minden próbájának az értéke, de minden mai magyar próbájának az értéke is: minden magyar vállalás értéke benne összegeződik. A Szent Korona az Ég egy darabja. Mivel érdemelte ki a magyarság Istentől? Mit vár Isten cserében a magyaroktól továbbra is? A Szent Koronára függesztvén szemüket tekinthetnek a magyar nemzet tagjai az örökévalóságba. Azt hisszük, szentségében, misztériumában mindaz benne van, amit szentnek, misztikusnak, titoknak tekintett a magyar nemzet eszmélése óta. Tehát azt az egész titokzatos világot látnunk kell, ha meg akarjuk érteni a Szent Korona titkát, ami a magyar hitvilágban, a magyar mitológiában benne van – a kezdetektől napjainkig. Igen, a kezdetektől napjainkig. És a Szent Korona misztériuma, szentsége a magyar keresztény életnek mindenképpen (és felekezettől függetlenül) központi, sajátos kérdése.

Ha a misztériuma felől közelítjük meg, akkor bizony a Szent Korona a magyar nemzet szent titka. *A magyar nemzet fennmaradásának, létének szent titka.* E titkot próbáljuk megfejteni, amikor a Szent Korona misztériumával foglalkozunk. A Szent Korona misztériuma tanulmányozásának mélységes értelme van. Hiszen mi a Szent Korona e misztériumban? *A Szent Korona Isten gondolata a magyar létről... A magyar küldetésről.*

A Szent Korona misztériumának a tartalma koronként más. De mindig az önvédelmi ösztönrel függött össze. Sugalmazta, mit kell tennie a magyar nemzetnek a legnehezebb helyzetekben.

5. A Szentkorona-eszme fejlődése és változásai. A magyar koronaeszme közjogi tanná való átalakulása. Miképpen fejlődött ezzel párhuzamosan a közjog?

A Szent Korona misztériumának legfontosabb kérdésköreit természetesen méltóképpen figyelembe kell vennünk, ha a Szent Korona közjogi tana kialakulásának a bonyolult kérdését tanulmányozzuk.

De amikor a Szentkorona-eszme közjogi tanná való átalakulásának hosszú és bonyolult folyamatát mutatjuk be, akkor elsősorban arra kell tekintettel lennünk, hogy miképpen határozta meg a Szent Korona és a magyar nemzet viszonyát az alkotmányos kormányzásért, alkotmányos közéletért folytatott küzdelem.

1222-ben megszületik a magyar közjogfejlődés kezdeti szakaszának legfontosabb oklevele, az Aranybulla.¹⁶

Mi most természetesen annak a hangsúlyozását tartjuk legfontosabbnak az Aranybulla kérdésköréből, hogy a XXXI. cikkely nemcsak az ellenállási jogot mondja ki, hanem kifejez valami mást is, mégpedig azt, hogy a király és az állam, a király személye és az állam személyisége, azaz a király és a korona már nem azonosak: már elválasztandók egymástól. Ez a XXXI. cikkely idézett 2. §-ából is értelemszerűen következik, hisz ellenállni és ellentmondani a királynak akkor lehet, ha az méltatlanná válik a koronájához – megszegvén fogadalmait. Gondoljuk ehhez hozzá: valódi szakrális király nem válhat méltatlanná a koronájához.

16 Vö. Érszegi Géza: Az Aranybulla. Budapest, 1990.

Akkor tehát az Aranybulla éppen azt kérdőjelezné meg, hogy a király szakrális személy?

Másképpen fogalmazva: az Aranybullát feltétlenül a II. Endre méltatlanságára adott méltó válasznak tekinthetjük? Valószínűnek inkább azt tartjuk, hogy II. Endre úgy viselkedik, mint később Mátyás király. Szakrális királyként tekint arra a jövődőre, amikor álkirály (minden szakralitástól mentes uralkodó, aki mindazonáltal azt hazudja, hogy Isten kegyelméből uralkodik) fog uralkodni Magyarországon.

A II. Endre századában ugyan nem alakul még ki a Szentkorona-tan, de az Aranybulla évétől kezdve mintha már éppen az lett volna a közjogi küzdelmek elsődleges célja, hogy kialakulhasson.

A magyar nemesség küzdelme a törvényhozó és a végrehajtó hatalom megosztásáért

Az Aranybullában még nincs jelen a magyar nemesség ötödik (legfontosabb) szabadságjoga: nincs még szó benne a magyar közjogfejlődés legjelentősebb kérdésköréről, a hatalom (a törvényhozó és a végrehajtó hatalom) megosztásáról.

Hogyan válik a magyarországi nemesség a törvényhozó hatalom (és ezzel párhuzamosan a végrehajtó hatalom) részesévé? (A törvényhozó hatalmat az országgyűlésben, a végrehajtóit a királyiból nemesivé átalakuló vármegye autonóm intézményeiben fogja gyakorolni a nemesség.)

Igen nagy előrelépésnek számított a vármegyei önkormányzat kifejlődésében III. András 1290. évi dekrétuma.¹⁷ Ennek 25. cikkelye szerint az ország összes nemesei minden évben egyszer országgyűlésre tartoznak jönni. Ezen többek között „megvizsgálják a bárók tetteit, miképpen járt el ki-ki közülük a saját tisztségében, és tartották meg az ország jogait, és ki-ki érdemei szerint jutalmát vagy mulasztásai és vétkei szerint büntetését a mi és tanácsosaink ítélete szerint még aznap elvegye.”

Nyolc év múlva, az 1298. évi pesti országgyűlésen¹⁸ különös dolog történik: mindenki (a király, a főurak és a köznemesség) úgy viselkedik, mintha már megosztott volna a törvényhozó hatalom a király és főurak, illetve a köznemesség között. Az országgyűlést a király tűzte ki, de nem ő elnökölt; a „bárók” (főurak) nem vettek részt rajta, de utána (mint majdan a főrendű ház) ők is jóváhagyták a gyűlés végzéseit. Az 1298. évi dekrétumnak legjelentősebb cikkelye bizonynyal a 13., mert az igazságszolgáltatás hatékonysága érdekében a legmerészebb közjogi újítást vezeti be: a hatalmaskodások, visszaélések kivizsgálását a megyékben a király megbízottjának négy-négy nemes (azaz a megyei nemességet képviselő négy-négy szolgabíró) közreműködésével kell végeznie.

E dekrétum is bizonyítja – mint az Aranybulla utáni háromnegyed évszázad többi dekrétumai is –, hogy a nemesség már tudja, miképpen kell őriznie az Aranybullába belefoglalt jogait, s hogy még többet is akar: készülődik az Aranybullában

¹⁷ Uo. I. 150–155.

¹⁸ Uo. I. 162–173.

még nem szereplő 5. szabadságjogért, a legfontosabb nemesi szabadságjogért: a törvényhozó és a végrehajtó hatalomból való részesedésért folyó küzdelemre.

Miképpen fejlődik tovább a magyar közjog, illetve a magyar koronaeszme az Anjou-korban?

Károly Róbert mintha nem keresné a köznemesség támogatását: nem hív össze országgyűlést. 1342. évi dekrétumát sem országgyűlési tanácskozás alapján adja ki, s az sem véletlen, hogy a dekrétum bevezetése ennyiből áll: „Mi Károly, Isten kegyelméből Magyarország királya, jelen levelünk rendén, adjuk emlékeztérére és tudtára mindeneknek, akiket illet...”¹⁹

De a Szent Korona megbecsültsége tovább nő, kultusza, misztériuma tovább erősödik. Ezt bizonyítja, hogy Károly Róbert, mihelyt lehetővé válik, 1310-ben a Szent Koronával is megkoronáztatja magát.

Károly Róbert fia, Nagy Lajos országgyűlést hív össze 1351-ben, ez országgyűlés után kiadja a magyar alkotmányfejlődés szempontjából a század legjelentősebb dekrétumát – mely dekrétum a magyar közjog-történet egyik nagy talánya. Miért? Nagy Lajos a dekrétum bevezetésében nem hivatkozik az országgyűlés tanácskozásaira, illetve határozataira – anyja, Erzsébet királynő akaratára és az ország báróinak tanácsára hivatkozik²⁰ –, de dekrétumában megerősíti az Aranybullát, megteremti az ósiség intézményét, mely Nagy Lajos korától 1848-ig a köznemesség érdekében áll fenn, és beveszi dekrétumába – saját kezdeményezéséből? köznemes hívei sugalmazására? – azt a cikkelyt, amely először fogalmazza meg a „minden nemes egy és ugyanazon szabadságának” elvét. Nagy Lajos dekrétumának 11. cikkelye a következőket tartalmazza: „Ugyanazon nemesek kérésébe, hogy országunk határain belül (az ország határai által közrefogott hercegi tartományokban is) valamennyi igazi nemes egy és ugyanazon szabadságnak örvendezzék, beleegyezőnk.”²¹

Az Anjou-háziak egyébként előszeretettel emlegetik és nevezik szentnek a Szent Koronát. Nagy Lajos 1365-ben azzal szólítja fegyverbe az Ung megyei nemességet, hogy „hősiesen teljesítsenek hú és szíves szolgálatokat nekünk és a mi szent koronánknak...”²²

De a Szent Korona ekkor még nem alanya az államhatalomnak. Viszont egy 1386. évi országgyűlési határozatban, amelyet Mária királynőnek fogsága idején hoztak a rendek (nem azok, akik fogva tartják), mintha már az államhatalom alanyaként szerepelne a Szent Korona. Így nyilatkoznak ebben a magyar nemzet képviselői: „bárkivel szemben az állam javát és az ország, valamint a szent korona közös hasznát tartjuk szem előtt, s még ha a királyi felség akarna is ellen tenni, ellenszegülünk neki és eredményesen megakadályozzuk.”²³

Az Anjou-korszak utáni királyválasztáskor (1387) az országgyűlés tagjai feltételeket szabnak a királynak, s ezt mintha már a Szent Korona közjogi tanának

19 C.J.H. – Corpus Juris Hungarici. – 1000–1526. évi törvénycikkek. Budapest, 1896. 150–151.

20 Vö. C.J.H. 1000–1526. 170–171.

21 Vö. Érszegi Géza: Az Aranybulla. Budapest, 1990. 40–41.

22 Vö. Eckhart Ferenc: A szentkorona-eszme története. Budapest, 1941. 61–62.

23 Uo. 67.

azon tétele alapján tennék, hogy a király személye és a közhatalom egymástól elválaszthatók. De mivel a közhatalomban már a rendek is részesülnek, kezdik felfogni, érteni, hogy a Szent Koronához nekik, a rendeknek éppen azért van kö-zük, mert a Szent Korona jogalany, tulajdonképpen Ő a magyar államhatalom legmagasabb rangú alanya. Rövidesen pedig olyan különleges helyzet alakul ki, amelyben Magyarország főemberei a hatalmat a király nélkül, de a Szent Korona nevében gyakorolják. A királyt, Luxemburgi Zsigmondot mint esküszegőt a magyar rendek letartóztatják, és mert ez azt is jelenti, hogy Zsigmond egy ideig nem lehet részese sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalomnak, az országos tanács jogszerűnek tartja, hogy a kiállítandó okleveleken a Szent Korona pecsétje szerepeljen. Ugyanekkor az esztergomi érsek felveszi a Szent Korona kancellárjának címét. Az ország rendjeinek képviselői tehát a Szent Korona nevében kormányoznak. Amikor néhány hónap múlva Zsigmond király kiszabadul, akkor természetesen újra gyakorolhatja a királyi hatalmat.

Zsigmond egyébként már egy korábbi adománylevelében (a világtörténelem legszebb és egyben legréjtélyesebb oklevelében) elismeri, hogy a Szent Korona az alkotmányjogban a király fölöttese. Arról a fentebb már ismertetett, 1390. évi okleveléről van szó, amelyben a király az adományosnak a kiváló érdemeit abban látja, hogy a Szent Korona iránt tanúsított állhatatos hűsége által vezéreltetve, akkor kelt fel őellene, Zsigmond magyar király ellen, amikor ő magyar király léteire szembefordult a Szent Koronával.

A Szentkorona-eszme hatékonysága, közjogfejlődést meghatározó ereje a XV. században annak ellenére tovább erősödik, hogy a század közepén külföldre csempészik. (A Szent Koronát 1440 és 1464 között III. Frigyes német-római császár zálogtárgyként őrizteti különböző váraiban.) A Szent Korona kicsempészésének történetéből is fogalmat alkothatunk arról, hogy a korabeliek mennyire tisztában voltak a Szent Korona nélkülözhetetlenségével.

Mindazonáltal 1440-ben, amikor a magyar rendek királyt választanak, I. Ulászlót, de nem áll rendelkezésükre a Szent Korona, hogy megkoronázhassák, sor kerül a magyar történelem legfelfoghatatlanabb bűntényére... Másképpen fogalmazva: a magyar rendek a legképtelenebb felségsértésre szánják el magukat: megfosztják misztériumától és hatalmától a Szent Koronát, hogy ezeket átruházhassák egy másik koronára...

A közjog-történetírás szerencséséjére mást is tesznek: tettük indoklásaképpen kifejtik – mégpedig árnyaltan, hitelesen, a maga bonyolultságában – a korabeli Szentkorona-eszmét, azt a koronaeszmét, amely már közjogi tanná való válása utolsó előtti pillanatában van.

E „szerencsés” kifejtésnek köszönhetően az oklevél²⁴, melyben a rendek megindokolják a legnagyobb felségsértést (megmagyarázzák, miért kénytelenek Ulászlót a Szent István fejerekljetartójáról levett pótkoronával megkoronázni), a korabeli közjogi küzdelmek megismerésének felbecsülhetetlen értékű forrásává válik... Mit is fejtenek ki az 1440. évi országgyűlés határozatai alapján

24 Kovachich, Martinus Georgius: Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum... Budaë, 1790. 235–243.

megfogalmazott ünnepélyes oklevélben a rendek? Amikor azt kell megmagyarázniuk, hogy *a Szentkorona-eszme szellemében a Szent Koronával való koronázásról le kell mondaniuk*, akkor a Szent Koronát mint legszeretettebb, legféltebb, legerősebb, sőt misztériumának tulajdoníthatóan *legfélebb Hatalmat* merik kényszerűségből megtagadni, mégpedig a legmélyebb alázattal és tisztelettel mint Legnagyobbat és Mindenekfelettit... És kijelentik rettenetes félelmük és büntudatuk ellenére, hogy „ha azt visszaszerezni nem lehet, minden háttán híján legyen és minden jelképisége, misztériuma és ereje erre az új koronára értessék...” És ezek után kifejtik azt a királyi jogkört is, amely már összhangban van a korabeli magyar koronaeszmevel, azaz úgy fejtik ki, mintha az már egy érvényben lévő Szentkorona-tan része volna. Szólnak az „adományok és örök megerősítések” gyakorlásáról, az adományozási jogról, a főkegyúri jogról: az egyházi javak és főpapi székek feletti rendelkezésről, hangsúlyozván a szokás és jog szerint való uralkodás helyességét.

A Szentkorona-tagságot pedig már szintén úgy írják körül, mintha már közjogi fogalomná vált volna, egyik tartóoszlopa lenne már az alkotmányos monarchiának. A koronázásról beszélnek, de mégsem arról, hanem inkább a hatalommegosztás elvének a fontosságáról: „... a koronázás mindig az országalakók akaratótól függ és *a korona hatékonysága s ereje az ő jóváhagyásukon alapul.*” (Az én kiemelésem – K. I.)

Mindezek után következzenek a Szent Korona közjogi tana kialakulásának legfontosabb kérdése: miképpen tudták felfogni a nagy magyar politikusok a késő középkorban (ekkor válik kötelező erejűvé a Szent Korona tana, az alkotmányért folytatott hosszú közjogi küzdelem eredményeképpen), hogy a magyarság számára semmi sem fontosabb, mint annak elfogadtatása, hogy a magyar közjogban a király rangban és hatáskörben ne első, hanem második személy legyen, azaz annak elfogadtatása, hogy a királynak felettese legyen, a Szent Korona – jogi személyként, a magyar államhatalom legmagasabb rangú alanyaként? Könnyű megérteni eleinket, ha azt is tudjuk, az ő tudatukban e kérdés miképpen jelentkezett. Leglényegesebbnek azt tarthatjuk, hogy ők azért ragaszkodtak ahhoz, hogy a régi idők szakrális királyának a jogutódja a Szent Korona legyen, mert még értették, érezték, hogy mekkora a különbség a szakrális király és a minden szakrálisól mentes király között, s hogy minden biztonnal semmi sem volt számukra elrettentőbb, mint az, hogy a késő középkorban beköszöntő új kor királyai már nem elégszenek meg az országalakos Isten iránti hűségével, hisz nem tekintik, nem is tekinthetik magukat már Isten akarata közvetítőjének, Hídnak országuk és az Ég között, és ezért jobban ragaszkodnak a hatalomhoz, mint bármelyik szakrális király, s hatalmuk erősítése érdekében a hűségeseket szolgálkkal helyettesítik be.

Ámde a változásokkal együtt megjelenő nagy veszélyek felismerése csak erősítette a magyar nemzet méltó képviselői elhatározását, hogy „az elrejtőzött, sehol már fel nem található” szakrális király felségjogait (teljhatalmát) az „el nem rejtőzött, jelenlevő” és tisztelve tisztelt szakrális személyre, a Szent Koronára ruházzák át.

Hogy ennek jelentőségét felfoghassuk, válaszolnunk kell a következő kérdésre is:

Az a korai, szakrálisnak nevezhető társadalom, amelynek alapja a hűség és amelyben a Föld tulajdonképpen Isten tulajdona, és a hatalommal (sem a politikusi, sem a birtokosi hatalommal) gyakorlatilag nem is lehetett visszaélni, meddig tartott? Nem azonos időpontban ért véget a különböző földrészek és egyazon földrész különböző országaiban sem... Mivelhogy a hűség (a csak Istent megillető hűség) a szakrális királyságnak az alapja, Magyarországon a késő középkor elejéig tartott volna a szakralitás meghatározta életmód, ha a Szent Korona tana nem menti át a következő évszázadokra. Lássuk mindezt részletebben:

A tulajdonhoz való viszony akkor változik meg, amikor a valódi hűség (az Istent megillető) hűbérúrnak (mint királynak, mint arisztokratának stb.) járó hűséggé silányul. A hűségesek egy része megmarad ugyan szabadnak, de szabadságát oklevél, illetve szerződés biztosítja, s a nemes ettől kezdve szinonimája ugyan a szabadnak, de már nem szinonimája a hűségesnek. Az átalakulás egyik szembetűnő velejárója, hogy a királyi udvarokba költözik be a „legkártékonyabb” félelem. Ebben persze semmi meglepő nincs, hiszen az uralkodók e korszakban már rendszerint visszaélnék a hatalmukkal. A félelem aztán természetesen elűldözi a hűséget, és maga köré vonzza a szolgaságot. És „*kizökken az idő*”.

Hogy az európai keresztény világ uralkodói (királyai, fejedelmek, főpapjai, főhivatalnokai) meddig jutnak a züllés útján, megtudhatjuk Machiavellit olvasva. Az ő fejedelme már nem törődik Isten akaratával, s legfőbb uralkodói célja eléggé szégyenletes, mert nem más, mint a hatalom megtartása. Így van ez a „*kizökkenő időben*”.

„*Kizökkenő idő*” annyit jelent, hogy az életető hagyományok eltűnnek, a szakrális hagyományokat semmibe veszik. A megbízható szakrális hierarchiát – melyben a beavatás minősége számított – felváltja a megbízhatatlan, ellenőrizhetetlen hivatalos hierarchia.

Felhívjuk itt a figyelmet arra is, hogy már Dante Alighieri megírta az *Isteni színjáték*ban – mégpedig hitelesen és hatásosan –, hogy mi vár az európai keresztény világra a „*kizökkenő időben*”. A Dante vészkiáltására minden öntudatos európai nemzet megpróbál válaszolni. Megkezdődik a küzdelem a legveszedelmesebb uralkodói törekvéseket ellensúlyozni képes alkotmányért. De a nagy kihívásra a magyar válasz a legméltóbb. A magyar válasz a Szent Korona tana. A magyar társadalom méltóképpen megbecsülve a szerves jogfejlődés eredményeit, a Szent Korona által ragaszkodni tudott a magasabb rendű hagyományhoz, amelynek lényege Isten akaratának komolyan vétele, a küldetéstudat komolyan vétele, a szakrális komolyan vétele. Azt vegyük itt tekintetbe, hogy éppen azért, hogy a Szent Korona lett a szakrális fejedelem jogutódja, a Szent Korona tana tulajdonképpen átmenti a későbbi korszakokba a szakrális királyság korának legfontosabb hagyományait. A Szent Korona tanának talán ez a legnagyobb érdeme.

A magyar koronaeszme közjogi tanná való átalakulásának legnagyobb rejtélye pedig az, hogy a királyi hatalmat korlátozó Szent Korona tanának a kialakításáért a legnagyobb magyar királyok küzdöttek legeredményesebben. (A legismertebbek: Nagy Lajos és Hunyadi Mátyás.) Miért tették? Hogy történhetett ez meg?

A magyarázat: szakrális királyok voltak, beavatott királyok. Ki is a szakrális király? A szakrális király Isten akaratának méltó közvetítője... Különleges képességei vannak beavatásának köszönhetően. Legnehezebb feladata: nyitva kell tartania országa fölött az Ég kapuját. Legkönnyebben felfogható különleges képességei közül egyet említünk most meg: látta a jövőndőt. A szakrális királynak jelmondata lehetett volna: királynak lenni azt jelenti, mint szüntelenül Isten-ítélet alatt állani. Mindezek ismeretében talán nem tűnik felfoghatatlannak, hogy a Szent Korona tanának a kialakításáért éppen a legnagyobb magyar királyok voltak képesek küzdeni.

Azt hihetnénk, hogy a szakrális király beavatásáról a legnehezebb ma szólni! Beavatása persze hogy rejtélyes, de tanulmányozható, mégpedig a régi magyar hitvilág egyik legfontosabb kérdéseként! Az ősi magyar hitnek majdnem az egész világa – az életfától Tündér Ilonáig – átvészelt az évszázadok pusztításait – eléggé rejtélyes módon. Ezért mondhatjuk, hogy a régi magyar hitvilág tanulmányozója egyáltalán nincs reménytelen helyzetben: a bűvőpatakként jelen levő hagyományok tanulmányozása által és a magyar mitológia, archaikus népmese, archaikus imádságok, az egész szerves műveltség és az egész magyar szépirodalom segítségével igénybevételeivel tulajdonképpen be is lehet lépni a régi magyar hitélet rejtélyes világába. De a kérdés tanulmányozásának módszertanához hozzátartozik, hogy azt se tartsa a történész sem elfogadhatatlannak, sem elképzelhetetlennek, sem szégyellnivalónak, hogy helyes megtapasztalnia a régi korok életformáját – mondjuk a kapálástól vagy a kardforgatástól a szakrális király beavatásáig.

A szakrális király beavatásáról beszélünk elsősorban még mindig természetesen, de éppen az volt szép a régi magyar világban, hogy a beavatás nem volt a királyok kiváltsága! Bizony nemcsak királyfiak vettek részt a beavatásban, nemcsak ők repülgettek táltos paripájuk hátán Tündér Ilona kastélyába... És erre bizony nagyon büszkének kellene lennünk! Mert az volt a legszebb a régi korok beavatásában, hogy ezek – tízezrek, százezrek? – vettek részt benne! Nem arról szól a réges-régi hagyomány emlékét őrző népdal, hogy nézzük, milyen szépen megy be az aranykapun a királyfi, és tapsoljuk jól meg, hanem azt mondja, hogy mindenki számára nyitva van az aranykapu, aki méltóvá válik arra, hogy beléphessen rajta. A népmesében sem arról van szó, hogy aki királyfinak születik, az oly méltóságosan és szépen repülhet be táltos paripája hátán Tündér Ilona kastélyába, hogy le kell borulnunk ámulatunkban, tenyerünket pirosra kell tapsolnunk lelkesedésünkben, hanem arról, hogy aki méltóvá válik rá, az bejuthat Tündér Ilona kastélyába. Ne keressük tehát azt a nagy különbséget a szakrális hierarchia világában a királyfi és a juhászbojtár között, amilyen nagy volt a különbség mondjuk a királyfi és a jobbágyfi között a rendi társadalomban, vagy amilyen nagy a különbség manapság a bankárfi és a munkásfi között.

Azt is mondhatnánk, hogy a szakrális királyok, egyházfők, hadvezérek, nemzetségfők, családfők stb. neveltetése hasonló volt, de többet mondunk, mégpedig azt, hogy beavatásuk módja volt hasonló. És nem azt jelenti ez, hogy beavatásuk eredményessége, minősége azonos volt, de még azt sem, hogy a beavatásuk során személyiségük sajátos jegyeitől bárki meg akarta volna fosztani őket, hanem

csak azt, hogy meg kellett felelniük egyetlen szent elvárásnak: képessé kellett válniuk a *közvetítői* szerepre. És akkor is az kellett, hogy legyen legfőbb céljuk, hogy méltó közvetítői legyenek Isten akaratának, ha államfői szerepet tölthettek be, akkor is, ha hadvezéri, akkor is, ha főpapi szerepet, és természetesen akkor is, ha csak családfeői szerepet.

Amiről beszélünk, azt csak akkor érthetjük meg, ha figyelembe vesszük, mi is volt a rejtélyes szakrális hierarchia. Mi is ennek a lényege? A szakrális hierarchiában mindenki beavatásának minősége által meghatározottan foglalhatta el a helyét.

De szakrális hierarchiáról vajon csak a szakrális királyság koráról szólva beszélhetünk? Nem. Az újabb korokról szólva is. Mégpedig a magyar társadalom fejlődése megkésettségének köszönhetően. Hogy is van ez a maga bonyolultságában? A magyarság történetében a nagy változást nem a kereszténnyé válás jelenti, nem Szent István hitújító reformja jelenti, hanem a szakrális királyság megszűnése. És a magyar szakrális királyság Mátyás király haláláig tart. De a magyar szakrális királyság története nem fejeződik be a magyar szakrális királyság hivatalos megszűnésével. És éppen azért nem fejeződik be, mert a Szent Korona átmenti a Mohács utáni évszázadokba a szakrális királyság szent hagyományait. Ezt világosítják meg a Szent Korona-tanának bizonyos vonatkozásai, így az a központi kérdése, hogy a Szent Korona a magyar közjogban a szakrális király jogutódja. És éppen a magyar közjogfejlődés sajátosságait tanulmányozva erősödik meggyőződésünk, hogy egyáltalán nem véletlenül állítják sokan mai kutatóink közül – Bibó István nyomán, de őt is félreértve –, hogy a magyar társadalom fejlődése, elsősorban a közjog-fejlődés *megkésett*. Nem véletlenül és nem jogtalanul, de félremagyarázzák, mert nem tudják felfogni a magyar műveltség évezredek átívelő szakrális hagyományainak a nagy rejtélyeit. A legfontosabb: ha e megkésettség azt jelenti, hogy a magyar társadalom évszázadokon át „korszerűtlenül” ragaszkodott a szakrális királyság szent hagyományaihoz, akkor *áldott* megkésettségről beszélhetünk.

Összefügg a „korszerűtlenség” kérdésével, hogy a Mohács utáni Magyarországon a nagy drámai helyzetekben igen gyakran oly erős fénnel ragyogott fel a rejtélyes szakrális hierarchia, hogy elhomályosította a hivatalos hierarchiát. (Ez történt a reformkorban, s a reformkor sok rendkívüli eseménye ezért tűnik a mából visszatekintve csodaszerűnek.)

Folytassuk tanulmányunkat a Szent Korona tana kialakulásának a merőben közjogi megközelítésével:

A Szent Korona akkor válik közjogi fogalommal, amikor az alkotmányos kormányzást és a törvényhozó hatalomnak a király és a rendek között való megosztását biztosító törvények és intézmények, valamint a vármegei önkormányzat intézményei már sérthetetlenek, illetve megtörhetetlenek.

És éppen a hatalommegosztás végérvényessé válásából következik a magyar közjogfejlődés azon sajátossága, hogy Magyarországon a Szentkorona-tagság is közjogi fogalommal válik. A Szent Korona tagjai mindazok, akik részesei a törvényhozó és a végrehajtó hatalomnak a történelmi magyar államban: a király (az organikus államszemléletben mint fej) és a politikai magyar nemzet tagjai

(akik az organikus államszemléletben a királlyal együtt alkotják a Szent Korona egész testét): 1848-ig a nemesség, 1848, illetve 1867 után *származásra és nemzetiségre való tekintet nélkül* az ország minden szavazó polgára.

Meg kell itt indokolnunk, miért hivatkoztunk előbbiekben az organikus államszemléletre... Nem másért, mint azért, mert a régiiek a magyar közjogi küzdelmek legfontosabb eredményeit gyakran éppen az egyházi eredetű organikus államszemlélet szókinszét kölcsönözve nevezték el. Így születik meg a magyar közjogban a Szentkorona-tagság fogalmának az a magyarázata is, amely éppen a hatalommegosztás elve megtörhetetlenségét hangsúlyozza. Fűzzük azért mindjárt hozzá indoklásunkhoz, hogy a közjogi fogalom: a Szentkorona-tagság közjogi fogalma természetesen már létezik, amikor kifejtik az organikus államszemlélet szókinszéből kölcsönzött szavakkal. Ez a Szentkorona-tagság közjogi fogalmát nem gazdagítja és nem szegényíti, csupán szemléletesebbé teszi. A köznemességnek a politikai jogai például nem változnak, nem bővülnek és nem csorbulnak azzal, hogy nem a hatalommegosztás törvényeivel és más törvényekkel indokolják meg létezésüket, hanem szemléletes kifejezésekkel, mondhatnánk úgy is: költői képekkel.

Ez persze azt is jelenti, hogy a Szentkorona-tagság közjogi fogalma (miképpen a Szent Korona közjogi fogalma is) a magyar közjogfejlődés sajátos eredménye. Így nem lehet kölcsönzés, és nem lehet egy zseniális jogász, illetve politikus (Werbőczy) kitalációja.

Werbőczy István a XVI. század elején írja meg Hármaskönyvét (1514-ben nyújtja be az országgyűlésnek), amelybe a Szent Korona tanának lényeges részeit is belefoglalja: foglalkozik többek között a Szent Korona tulajdonjogával, a Szentkorona-tagság fogalmával és a hatalomátruházás kérdésével. De hogy magának a Szent Korona-tannak a megalkotásában mi volt a Werbőczy szerepe (csak belefoglalja könyvébe a már létező, hatályos Szentkorona-tant vagy pedig mást, többet is tesz), az a magyar közjog-történet egyik legvitatottabb kérdésévé vált.²⁵ És nem azért, mert Werbőczy korában – és még néhány évszázadon át – a közjognak azt a részét, amely a Szent Korona hatalmával foglalkozik, még nem nevezik a Szent Korona tanának... Beszélnek a Szent Korona hatalmának minden rejtélyéről és minden vonatkozásáról, de nem szólnak a kötelező erejű közjogi tanról. Ez évszázadokban „mindössze” meghatározza a társadalmi és a politikai életet, valamint a napjainkra egyre felfoghatatlanná váló magasztos közjogi küzdelmeket a Szent Korona misztériuma és közjognak a Szent Korona hatalmáról szóló része.

A Werbőczy-kérdéshez pedig még fűzzük hozzá:

Ha a hiteles Werbőczyt óhajtjuk megismerni, akkor abból kell kiindulnunk, hogy Hármaskönyvét nem nehéz kikövetkeztetni korának, illetve az előző korok közjogi küzdelmeiből.

A magyar közjog a XVI. század elején valóban olyan, amilyennek Werbőczy bemutatja, amilyennek a Werbőczy összefoglalásából megismerhetjük. Werbőczy

25 A szakirodalom vonatkozó kérdéseiről l. Kocsis István: Magyarország Szent Koronája. A Szent Korona misztériuma és tana. Ötödik, átdolgozott és bővített kiadás. Budapest, 2010. 496–501.

nem találhatja ki a minden nemesek egy és ugyanazon szabadságának elvét, nem találhatja ki a Szent Korona-tant, nem döntheti el, hogy a törvényhozó hatalmat a magyar király és a magyar országgyűlés együtt alkotják, nem találhatja ki a megyei önkormányzat sajátosságait: mindezeket ő nemcsak ismeri, de a korabeli közjogi küzdelmekben is megfigyelheti hatékonyságukat.

Az »*una et eadem libertas*« elvét, a fő-és köznemesek egy és ugyanazon szabadságának elvét például miért kellett volna Werbőczynek kitalálnia, ha ez már réges-régen belekerült a történelmi magyar alkotmányba? Nagy Lajos királynak az Aranybullát megerősítő 1351. évi dekrétuma záradékként került bele, az ősi-ség törvényével együtt.

A magyar közjogfejlődés legfontosabb kérdését kell végre felvetnünk: mikor és hogyan harcolta ki a magyarországi nemesség a törvényhozó hatalom (és ezzel párhuzamosan a végrehajtó hatalom) – visszavonhatatlan és megkérdőjelezhetetlen – megosztását? Mi tette szükségsszerűvé és elkerülhetetlenné, hogy a király elismerje a törvényhozó hatalom részesének a rendeket? És a főrendek miképpen kényszerültek arra, hogy a köznemességet is befogadják maguk közé a törvényhozó hatalomba? Kemény és hosszú közjogi küzdelem meghatározó szakaszait kell megismernünk, hogy e kérdésekre válaszolni tudjunk.

Lehetségesnek tartjuk, hogy a XV. században a főnemességnek sikerült volna az ekkor még elsősorban a köznemességnek kedvező közjogfejlődést megállítani, ha egy nagy király nem mérte fel, hogy mit kell tennie annak érdekében, hogy a folyamat visszafordíthatatlanná váljék... Mátyás királyról van szó. Ő – láthatjuk abból is, milyen közjog-történeti változások voltak az ő korában – nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy erősödjön a köznemesség öntudata: előkészítve Szentkorona-tagság fogalmának meggyökeresedését. Döbbenetes, már-már felfoghatatlan, hogy mire készíti Mátyás az országgyűlést, milyen törvények megalkotására! 1486. évi dekrétumának egyik törvénycikke, a hatvanadik²⁶, mely a vármegyei ispánok, illetve alispánok kinevezéséről és beiktatásáról szól, kimondja, hogy a főispán többé nem választhat ki bárkit alispánnak, hanem csak az illető vármegyéből valamely jeles férfit, de – s ennek lesz beláthatatlan következménye – aki nem a király előtt tesz esküt, mint a főispán, hanem a vármegye közgyűlése előtt.

Elkezdődik az a folyamat, melynek során kiteljesedik a vármegyei önkormányzat.

(A köznemesség vármegyei szerepeltetésénél nem kisebb a jelentősége annak a szerepnek, amelyet Mátyás az országgyűlésen juttatott a köznemességnek.)

Különleges jelentősége volt annak is, hogy Mátyás lemondott a nádor kinevezésének jogáról és a nádorválasztással az országgyűlést bízta meg.²⁷

A rendek által megválasztott nádor kezében ugyanakkor rendkívül nagy hatalom összpontosult. A nádori tisztség tárgyában hozott 1485. évi törvény 1. cikkelye szerint a nádort a királyválasztáskor az első szavazat illeti. A 2. cikkely

26 C.J.H. 1000–1526. 452–453.

27 Uo. 396–397.

szerint a nádor a trónörökösnek gyámja vagy gondnoka. A 3. szerint király hiányában vagy a király kiskorúsága esetén országgyűléseket hirdethet. A 4. szerint ő az ország haderejének főkapitánya. Az 5. szerint ő jogosult az ellenségeskedések lecsillapítására, a történekekért felelősek megbüntetésére. A 6. szerint ha a király és az országlakosok között vizsály támad, neki kell békíteni. A 7. szerint ha a király mással van elfoglalva, neki kell a követeket meghallgatni. A 8. cikkely szerint a nádor köteles a meghallgatott panaszokat a király elébe terjeszteni. A 9. szerint ő az ország legfőbb bírója. A 10. szerint a király távollétében annak helytartója.²⁸

A korabeli országgyűlés által a király kezdeményezésére elfogadott törvények igazolják, hogy Mátyás számára milyen fontos volt, hogy váljék visszafordíthatatlanná az a folyamat, amelynek során a Szentkorona-eszme kötelező erejű közjogi tanná alakul át. (Gondoljunk itt elsősorban arra, hogy vajon meghatározhatta volna a Szent Korona a magyar politikai életet a vármegyei önkormányzat nélkül a Mátyás utáni nehéz évszázadokban? Bizonytalán nem.) Mintha Mátyás számára semmi sem lett volna fontosabb, mint az, hogy méltatlan utódai vagy bárki a jövőben méltatlan tisztségviselői közül ne tudjanak visszaélni a hatalmukkal: ezért a Szent Koronát mint jogi személyt a hatalom teljessége illesse, tagjainak egyike sem – se a király, se nemzet, és senki se a nemzet képviselőjében –, bizony egyikük se törhessen a Szent Korona egész hatalmára, azaz teljhatalomra.

De vegyük méltóképpen figyelembe azt is, hogy Mátyás számára mit jelentett „az Égből alászállt” Szent Korona, aki megerősíti a magyarságot annak hitében, hogy Isten sajátos értelmet szánt a magyar létnek. (Vonjuk le a következtetést abból is, hogy milyen nagy küzdelmet folytatott Mátyás a „fogságban szenvedő” Szent Korona kiszabadításáért.)

Igen, Mátyás király szerepe a törvényhozásban példátlan. Csak ámulhatunk az ő különös királyi magatartását megérteni igyekezvén! Mintha a közjog küzdőterén felfoghatatlan céltudatossággal küzdött volna azért, hogy a magyar nemzet képessé váljon méltóképpen válaszolni a nehéz jövő kihívásaira... Tulajdonképpen a jövő alkalmatlan, illetve ártó szándékkal uralkodó királyi hatalmának a gyöngítéséért küzdött Mátyás? Szakrális királyként, azaz Isten szándékait is felismervén, Istennel egyetértésben?²⁹

A legfontosabb és legnyilvánvalóbb: Mátyás kezdeményezésére az országgyűlés olyan törvényeket fogad el, amelyek a *következő évszázadban* a súlyos drámai helyzetbe jutó magyar nemzet fennmaradásának közjogi garanciái.

Nem tudhatjuk, mi történt volna, ha a mohácsi katasztrófa nem következik be, s ha Mohács után a magyar rendek nem választják meg Habsburg Ferdinándot (is) királynak. Lehet, hogy akkor valamelyik Budán székelő magyar király az ország határait biztonságban tudván, elszánta volna magát a fentebb bemutatott közjogi küzdelmek eredményeinek eltörlésére, s abszolút monarchiává alakította volna át az országot? I. Ferdinánd az ország fővárosát képtelen megtartani, s később (bár sikerül az ellenkirállyal, Szapolyai Jánossal kedvező

²⁸ Uo. 396–403.

²⁹ Mátyás király drámáját I. részletesebben: Kocsis István: „Magyarországnak fényes tüköre”, 2001. 5–83.

feltételekkel kiegyeznie) mint a Német-római Birodalom császára nem is akar magyar királyi székhelyén lakni: fontosabb számára a német-római birodalom, mint a magyar királyság; annak érdekeit nem is rendeli alá a magyar királyság felszabadítása nagy feladatának, a magyar rendi alkotmányt viszont szívesen felszámolná...

Nem véletlen, hogy a magyar rendeknek a Szent Korona misztériumában, illetve a Szentkorona-tan védelmében megvalósuló egységét a Habsburg-korszak évszázadaiban az a rémálom szilárdítja meg, hogy a magyar király ellenségévé válhat a magyar államnak.

Ekkor, a XVI. század harmadik évtizedében különös dolog történik: mind a fő-, mind a köznemesség abbahagyja a vezető szerepért folyó harcot, s egy igen erős hatalomnak adja át a vezetést. Ez az erős hatalom a magyar közjog. A közjogi tanná vált Szentkorona-eszmével, a Szentkorona-tannal legyőzhetetlenné erősített közjog. Történelmünkben ezután is meghatározóak a gazdasági és a katonai erőviszonyok, de legmeghatározóbb a közjog. Ennek köszönhető, hogy a magyar történelem Mohács után is gazdag győzelmekben.

Közjogi győzelmekkel van bizony tele a Habsburg-kori magyar történelem, s e győzelmekkel nemcsak azért kellene méltóképpen foglalkoznia történelemtudományunknak, mert különben érthetetlen, hogy a magyar rendek ellenállását a Habsburg-házi uralkodóknak miért nem sikerült megtörniük (a történelmi alkotmányt, de különösen a Szentkorona-tant mint hatalmukat gyöngítőt eltörölni akarván), hanem azért is, mert e nagy közjogi győzelmek megismerése hatékonyan erősíthetné a mai fiatal nemzedékek nemzeti öntudatát.